

ca aquest bloc un breu treball que sintetitza els diferents enfocaments existents avui entre els estudis variacionistes sobre la llengua catalana, agrupats entorn dels diversos “vèrtexs” —sociolingüístic, històric, pragmàtic o geolingüístic— en què podem classificar-los.

La tercera part, més breu que les anteriors, gira entorn del concepte d’identitat lingüística, una de les troballes més interessants en el discurs sociolingüístic de Pradilla, i de la seva necessària incorporació en la planificació i la gestió de l’estàndard. S’hi reuneixen un parell de treballs, el primer referit a la modelització de la varietat formal valenciana —un tema llargament discutit, però que ha suscitat encara un debat intens en els darrers anys—, i el segon, a l’establiment de la varietat formal del tortosí, una comunitat de parla a la cruïlla lingüística entre Catalunya, València i Aragó, desproveïda d’unitat administrativa.

El volum es clou amb un treball aparentment desconnectat de la resta, que per això constitueix un bloc a part, però que enllaça perfectament amb el tipus de problemes que s’han plantejat a propòsit de l’articulació de la comunitat lingüística catalana. «El diasistema luso-brasilè» és el títol d’aquesta darrera part del volum, que inclou una breu aproximació glotopolítica a «La gestió normativa de la llengua portuguesa», una llengua que posseeix recursos polítics incomparablement superiors, però que comparteix amb el català certes dinàmiques de pluricentrisme, encara de futur incert, però que val la pena d’observar com a model de referència.

En conclusió, Miquel Àngel Pradilla, amb la recopilació efectuada en aquest llibre de diversos treballs seus dispersos, fa evidents dues coses. La primera, que la seva implicació dels darrers anys en les tasques de planificació del corpus normatiu del català des de l’Institut d’Estudis Catalans, una tasca tan complexa com rica a l’hora de trobar matisos i contrastos que qüestionen els supòsits previs, ha estat per a ell altament productiva en el terreny de la teorització sociolingüística. La segona, que el seu coneixement profund, tant de la literatura sociolingüística clàssica com dels corrents actuals, tant d’allò que es publica darrerament a Europa i al món com del que es genera en l’àmbit territorial del català, ens adverteix sobre l’enorme transcendència de les qüestions tractades i ens obliga a situar avui, sense cap dubte, l’estandardologia —la reflexió entorn dels processos d’estandardització lingüística— entre les disciplines lingüístiques més determinants, per la seva densitat teòrica i per la seva aplicabilitat.

Francesc FELIU
Institut d’Estudis Catalans
Universitat de Girona

PUJOL, Josep / RIQUER, Isabel de (ed.) (2024): *Martí de Riquer i Jordi Rubió i Balaguer: una admiració mútua (epistolari 1936-1977)*. Barcelona: Reial Acadèmia de Bones Lletres, 132 p.

Sens dubte, publicar la correspondència entre Martí de Riquer i Jordi Rubió i Balaguer, encara que sigui poc extensa i sobre temes molt concrets, és un encert inqüestionable. Riquer i Rubió són dos gegants de la filologia catalana del segle xx de dimensions colossals en camps pròxims però diferents. Semblaria va, en una revista com aquesta, glossar aquestes dues figures, però potser no serà sobrer.

Riquer (1914-2013), net de l’artista i poeta modernista Alexandre de Riquer, aristòcrata, amb una llibertat insòlita, es va dedicar a la literatura medieval i del primer Renaixement, so-

bretot catalana però també castellana i francesa. Són aportacions seves imprescindibles, entre una llarga llista també necessària, el Quixot (1944), les edicions dels trobadors (1948 i 1975), dels poetes catalans a «Els Nostres Clàssics» de Barcino, Jordi de Sant Jordi (1935), Andreu Febrer (1951) i Gilabert de Próixita (1954), de Guillem de Berguedà (1971), les lletres de batalla de Joanot Martorell (1972) o la *Chanson de Roland* (1983).

En canvi, Rubió i Balaguer (1887-1982), fill del pare de la filologia catalana, Antoni Rubió i Lluch, després d'uns inicis més centrats en la filologia en sentit estricte, es va erigir com un historiador cultural que va omplir de substància els segles medievals i moderns de la història cultural dels països de parla catalana. La seva *Història de la literatura catalana*, publicada per primer cop en castellà dins la *Historia general de las literaturas hispánicas* de Guillem Díaz-Plaja, sempre aixecada sobre la documentació de primera mà, és ineludible i constitueix un pas necessari per a les posteriors i successives històries de la literatura catalana. Però igualment de fonamentals són, per citar només alguns treballs, les seves aportacions al lul·lisme, els estudis sobre la impremta, l'humanisme, el Renaixement, la Il·lustració, la Renaixença o la vida quotidiana a la Catalunya medieval. Compartien tots dos, des del punt de vista científic, el rigor del treball de la documentació de primera mà.

La correspondència, on apareixen detalls de la vida d'un i altre, se centra sobretot en aquests interessos comuns. No es tracta d'una correspondència gaire voluminosa, com es desprèn del nombre de pàgines del volum, però summament reveladora pel que fa a diferents aspectes. D'entrada, són moltes més les cartes de Jordi Rubió adreçades a Martí de Riquer que a la inversa. Riquer sempre escriu, com diuen els editors a la «Introducció», des de la posició de deixeble, que no va ser mai en el sentit estricte, i amb veneració, mentre que Rubió demostra constantment gran admiració pel treball i la intel·ligència del primer.

La correspondència està molt marcada per les vicissituds històriques. Com s'explica a la introducció, Rubió i Riquer van estar en bàndols oposats durant la Guerra Civil. Rubió, a la rereguarda, es va ocupar primer de posar al dia la Biblioteca de Catalunya i després de salvar-la, a més d'idear el bibliobús per als combatents republicans. Riquer va combatre al costat dels insurgents que van acabar sent vencedors i va perdre un braç.

Un cop acabada la guerra, la situació d'un i altre seguia sent oposada. Rubió va ser inhabilitat per exercir cap càrrec públic a la Biblioteca o la Universitat de Barcelona i va sobreviure treballant com un negre per a l'editorial Salvat, sense deixar d'exercir tanmateix el seu mestratge a les posteriors generacions de filòlegs. Riquer, en canvi, va obtenir tots els privilegis dels vencedors, que va saber exercir amb prou responsabilitat per intentar redreçar en el possible la situació.

Si, com es reflecteix a la correspondència, Rubió exercia de mestre, Riquer, com també es veu a la correspondència, va fer tot el que era a les seves mans per alleugerir la situació del primer, com per exemple quan el va fer entrar al CSIC (p. 42) o va intentar que tornés a la Universitat de Barcelona, cosa que, amb una dignitat envejable, Rubió va rebutjar (p. 67-69).

La correspondència comença al gener del 1936 amb una carta de Rubió a Riquer i es clou el març del 1977, també amb una missiva de Rubió a Riquer. En total són quaranta-set cartes al llarg de quaranta anys.

Són proverbiales la prudència i els escrúpols intel·lectuals de Rubió, que apareixen tan sovint en aquestes cartes i que li van impedir completar la seva aportació a la *Historia de las literaturas hispánicas* de Díaz-Plaja amb el capítol, que va deixar inacabat, de la Renaixença. Per això de vegades el to de Rubió reflecteix un cert esverament i alhora admiració, com bé

indica el títol del llibre, davant de les propostes agosarades i sorprenents de Riquer.

A part d'algunes notes de felicitació, la majoria de missives són comentaris de lectura de Rubió a treballs que Riquer li enviava abans de publicar o un cop publicats, sobre Cerverí de Girona (II), els trobadors (III-IX, XV, XIX, XX, XXVIII, LIII), *Tirant lo Blanc* (IV), Boscán (X), Andreu Febrer (XIII, XVI, XVII), Bernat Metge (XIX) o el nom d'Ausiàs Marc (XLVI).

Però algunes de les cartes se centren en qüestions personals o institucionals. Per exemple, quan Riquer va fer un informe que proposava la legalització de l'Institut d'Estudis Catalans (XLIX i L). O la carta relativa a l'homenatge a Rubió i Balaguer que Riquer va impulsar a la Reial Acadèmia de Bones Lletres (XLVIII). Especialment interessant i sensible és la carta de Rubió en què rebutja la seva reincorporació a la Universitat de Barcelona (XXII) proposada també per Riquer. En aquesta carta queda en evidència la seva commovedora integritat científica i ètica en un moment encara especialment dur el 1955.

Cal destacar la feina dels editors, Josep Pujol i Isabel de Riquer, amb una magnífica introducció que posa la correspondència en context i unes notes indispensables per comprendre'n el contingut. A més a més, han elaborat un útil índex onomàstic. Acompanyen l'edició unes fotografies dels dos protagonistes i dos facsímils, cada un d'una carta seva.

Albert MESTRES
Universitat Rovira Virgili

REBÉS MOLINA, Salvador / DURAN BORDOY, Bàrbara (ed.) (2023): *L'Obra del Cançoner Popular de Catalunya (1922-2022). Homenatge a Josep Massot i Muntaner i Joan Francesc López Casanovas*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 184 p.

El 2022 va ser molt especial per als estudiosos de la cançó popular, ja que la comissió de commemoracions de la Generalitat de Catalunya va declarar-lo Any del Cançoner Popular de Catalunya. El motiu era que es complien els 100 anys de l'inici d'aquest important projecte, que tenia com a objectiu l'arreglada, l'estudi i la publicació d'un extens cançoner on hi fossin representades totes les terres de parla catalana. El projecte es va poder realitzar gràcies a la implicació del mecenes i humanista Rafael Patxot i Jubert, executor testamentari de la dotació econòmica que la seva cunyada, Concepció Rabell i Cibils, vda. Romaguera, havia deixat per al conreu de la cultura catalana. Patxot va planificar el desenvolupament del projecte, va encomanar la seva direcció a l'Orfeó Català i va comptar amb la col·laboració de les institucions i de les persones més preparades per dur-lo a terme. Entre els anys 1922 i 1936 es va realitzar una tasca col·lectiva ingent, però, quan el projecte ja estava en la fase inicial de publicació del cançoner, es va haver d'interrompre com a conseqüència de la Guerra Civil espanyola.

La commemoració, comissionada pel professor i musicòleg Jaume Ayats, va permetre aprofundir en la recerca realitzada fins al moment, sistematitzar dades i realitzar un nombre important d'accions de difusió, com mostra el web que es va crear per a l'efemèride (<<https://cultura.gencat.cat/ca/temes/commemoracions/2022/anycanconerpopular/inici/index.html>>). Però, alhora, aquest any commemoratiu va significar un reconeixement a la figura del pare Josep Massot i Muntaner, a qui no agraïrem mai prou l'enorme esforç esmerçat per ordenar i inventariar el fons, per dur a terme l'edició dels extensos volums de *Materials* (Massot 1993-2011) i per realitzar estudis de referència sobre aquesta magna obra.